

INKLYUZIV TA'LIMDA TARBIYACHI, O'QITUVCHI VA OTA-ONA HAMKORLIGI

Berdiyeva Diyora Olim qizi

Qarshi shahar 5-son ko'p tarmoqli maktab -internat tarbiyachisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.22012131>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-avgust 2026 yil
Ma'qullandi: 17-avgust 2026 yil
Nashr qilindi: 19-avgust 2026 yil

KEY WORDS

inklyuziv ta'lim, tarbiyachi,
o'qituvchi, ota-ona, hamkorlik,
alohida ta'lim ehtiyojlari, kar va
soqov o'quvchilar, imo-ishora tili,
individual yondashuv,
ijtimoiylashuv, pedagogik
hamkorlik, oila va ta'lim
muassasasi, raqamli
texnologiyalar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida tarbiyachi, o'qituvchi va ota-ona hamkorligining ahamiyati, mazmuni va samarali shakllari yoritilgan. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi har bir o'quvchiga, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarga teng imkoniyat yaratish, ularning ta'lim olishi, ijtimoiylashuvi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Bunda tarbiyachi, o'qituvchi va ota-onaning yagona pedagogik yondashuv asosida hamkorlik qilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada hamkorlikning pedagogik-psixologik asoslari, ota-onalar bilan muloqot qilish usullari, individual yondashuv, raqamli texnologiyalardan foydalanish, o'quvchining rivojlanishini birgalikda kuzatish hamda muammolarni hamkorlikda hal etish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, kar va soqov o'quvchilar bilan ishlashda imo-ishora tili, vizual materiallar va raqamli muloqot vositalaridan foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Bugungi kunda ta'lim tizimida har bir bolaning qobiliyati, ehtiyoji va individual xususiyatlarini hisobga olishga asoslangan inklyuziv yondashuv muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim nafaqat bolaning bilim olishini, balki uning jamiyatga moslashuvi, tengdoshlari bilan muloqot qilishi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligini ta'minlashni ham nazarda tutadi.

Inklyuziv ta'limning samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq. Chunki bola kunining bir qismini ta'lim muassasasida, ikkinchi qismini esa oila muhitida o'tkazadi. Agar o'qituvchi, tarbiyachi va ota-ona bolaga nisbatan turli xil talab va yondashuvlardan foydalansa, tarbiyaviy jarayonda qarama-qarshiliklar yuzaga kelishi mumkin. Aksincha, ular yagona maqsad asosida harakat qilsalar, bolaning ta'lim va tarbiyasida ijobiy natijalarga erishish imkoniyati ortadi.

Ayniqsa, kar va soqov o'quvchilar bilan ishlashda bunday hamkorlikning ahamiyati yanada yuqori. Bunday bolalar bilan muloqot qilishda imo-ishora tili, vizual axborot, yozma muloqot va zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish zarur. Shu sababli ota-ona,

tarbiyachi va o'qituvchi bir-birining ish uslubini tushunishi va bola bilan muloqotda yagona yondashuvni shakllantirishi muhim.

1. Inklyuziv ta'limda hamkorlikning ahamiyati

Inklyuziv ta'limda bola bilan ishlaydigan har bir mutaxassisning o'z vazifasi mavjud. O'qituvchi asosan ta'limiy jarayonni tashkil etsa, tarbiyachi o'quvchining kundalik hayoti, ijtimoiylashuvi va tarbiyaviy rivojlanishiga e'tibor qaratadi. Ota-ona esa bolaning oiladagi tarbiyasi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Ularning hamkorligi natijasida:

bolaning individual ehtiyojlari aniqlanadi;

ta'lim va tarbiyada yagona talablar shakllanadi;

bolaning muammolari erta aniqlanadi;

o'quvchining ijtimoiylashuvi qo'llab-quvvatlanadi;

ota-onaning pedagogik savodxonligi oshadi;

ta'lim muassasasi va oila o'rtasida ishonchli munosabat shakllanadi.

Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta'limda «o'qituvchi — tarbiyachi — ota-ona — o'quvchi» o'rtasidagi hamkorlik yagona pedagogik tizim sifatida qaralishi lozim.

2. O'qituvchining hamkorlikdagi vazifalari

O'qituvchi inklyuziv sinfda ta'lim jarayonini tashkil etuvchi asosiy shaxslardan biridir. U o'quvchining bilim olish imkoniyatlarini hisobga olib, ta'lim materiallarini moslashtiradi.

O'qituvchi:

o'quvchining ta'limiy ehtiyojlarini o'rganadi;

individual yondashuvni belgilaydi;

vizual va interaktiv materiallardan foydalanadi;

tarbiyachi bilan o'quvchining xulq-atvori va rivojlanishini muhokama qiladi;

ota-onaga bolaning ta'limdagi yutuqlari haqida ma'lumot beradi;

uy sharoitida bajarish mumkin bo'lgan tavsiyalarni ishlab chiqadi.

Kar va soqov o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchi imo-ishora tili, yozma ko'rsatmalar, subtitrlar, videolar, rasmlar va boshqa vizual vositalardan samarali foydalanishi mumkin.

3. Tarbiyachining roli

Inklyuziv ta'limda tarbiyachi o'quvchining nafaqat tarbiyaviy, balki ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Tarbiyachi o'quvchilarning:

kundalik faoliyati;

jamoadagi munosabatlari;

muloqot madaniyati;

mustaqilligi;

o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishi;

bo'sh vaqtini tashkil etishi;

ijtimoiy xulq-atvorini

kuzatib boradi.

Tarbiyachi ushbu kuzatuvlar natijalarini o'qituvchi va ota-ona bilan muhokama qilib borsa, bolaning rivojlanishidagi o'zgarishlarni kompleks baholash imkoniyati paydo bo'ladi.

4. Ota-onaning inklyuziv ta'limdagi o'rni

Ota-ona bolaning eng yaqin tarbiyachisi hisoblanadi. Shuning uchun ta'lim muassasasida olib borilayotgan ishlarni oilada davom ettirish muhim.

Ota-ona:

bolaning qiziqishlarini o'rganishi;
uy vazifalarini bajarishda yordam berishi;
muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishi;
bolani mustaqil harakat qilishga o'rgatishi;
ta'lim muassasasi tavsiyalariga amal qilishi;
bolaning yutuqlarini rag'batlantirishi
lozim.

Ayniqsa, kar va soqov bolalar ota-onasi uchun imo-ishora tilini o'rganish va undan kundalik muloqotda foydalanish bola bilan emotsional va ijtimoiy aloqani mustahkamlashga yordam beradi.

5. Tarbiyachi, o'qituvchi va ota-ona hamkorligining shakllari

Hamkorlik faqat ota-onalar yig'ilishi bilan cheklanib qolmasligi kerak. Uning turli shakllaridan foydalanish mumkin.

An'anaviy shakllar:

ota-onalar yig'ilishi;
individual suhbat;
ochiq tarbiyaviy tadbirlar;
maslahatlar;
pedagogik konferensiyalar.

Zamonaviy shakllar:

onlayn uchrashuvlar;
videoqo'ng'iroqlar;
elektron kundalik;
raqamli portfolio;
messenjerlar orqali muloqot;
elektron tavsiyalar;
onlayn so'rovnomalar.

Bunday usullar ota-ona va pedagog o'rtasidagi aloqani tezkor tashkil etish imkonini beradi.

6. Kar va soqov o'quvchilar ota-onalari bilan hamkorlik

Kar va soqov o'quvchilar bilan ishlashda ota-ona bilan hamkorlik alohida metodik yondashuvni talab qiladi.

Masalan, tarbiyachi va o'qituvchi ota-ona bilan quyidagi yo'nalishlarda ish olib borishi mumkin:

Birinchi yo'nalish — muloqot.

Oilada bola bilan imo-ishora tili, yozma matn, rasmlar va vizual belgilar orqali muloqot qilishni rivojlantirish.

Ikkinchi yo'nalish — mustaqillik.

Bolaga kiyinish, shaxsiy gigiyena, xonasini tartibga keltirish, buyumlarini mustaqil joylashtirish kabi ko'nikmalarni shakllantirish.

Uchinchi yo'nalish — ijtimoiylashuv.

Bolani oilaviy tadbirlar, tengdoshlar bilan muloqot va jamoaviy faoliyatlarga jalb qilish.

To'rtinchi yo'nalish — raqamli texnologiyalar.

Subtitrlı videolar, vizual lug'atlar, imo-ishora tiliga oid raqamli materiallar va interaktiv dasturlardan birgalikda foydalanish.

7. Raqamli texnologiyalar asosida hamkorlik

Bugungi kunda ota-ona va pedagog o'rtasidagi hamkorlikni raqamli texnologiyalar orqali yanada samarali tashkil etish mumkin.

Masalan, tarbiyachi har hafta o'quvchining:

erishgan yutuqlari;

bajargan ishlari;

ijtimoiy faolligi;

qiziqishlari;

qo'shimcha yordamga ehtiyojlari

haqida qisqa elektron hisobot tayyorlashi mumkin.

Ota-ona esa uy sharoitidagi kuzatuvlarini pedagog bilan bo'lishadi.

Bu usul «ta'lim muassasasi — oila» o'rtasida uzluksiz axborot almashinuvini ta'minlaydi.

8. Hamkorlikda individual rivojlanish rejasini tuzish

Har bir o'quvchining imkoniyati turlicha bo'lgani sababli individual rivojlanish rejasini tuzish muhim.

Masalan, kar va soqov o'quvchi uchun quyidagi maqsadlar belgilanishi mumkin:

Yo'nalish

Maqsad

Muloqot

Imo-ishora va yozma muloqotni rivojlantirish

Ijtimoiylashuv

Tengdoshlari bilan hamkorlik qilish

Mustaqillik

Kundalik vazifalarni mustaqil bajarish

Tarbiya

Odob-axloq qoidalarini o'zlashtirish

Ijodkorlik

Rasm, qo'l mehnati va raqamli loyihalarda ishtirok etish

Raqamli savodxonlik

AKT vositalaridan xavfsiz foydalanish

Ushbu reja o'qituvchi, tarbiyachi va ota-ona ishtirokida ishlab chiqilsa, uni amalga oshirish samaradorligi yuqori bo'ladi.

9. Hamkorlikda muammolarni hal etish

Inklyuziv ta'lim jarayonida turli muammolar paydo bo'lishi mumkin. Masalan, o'quvchi jamoaga qo'shilishda qiynalishi, muloqot qilishdan qochishi yoki o'z his-tuyg'ularini ifodalashda qiyinchilikka duch kelishi mumkin.

Bunday vaziyatda muammoni faqat bir pedagog hal qilishga harakat qilmasligi kerak.

1-bosqich: tarbiyachi vaziyatni kuzatadi.

2-bosqich: o'qituvchi ta'lim jarayonidagi holatni tahlil qiladi.

3-bosqich: ota-ona uy sharoitidagi kuzatuvlari bilan o'rtoqlashadi.

4-bosqich: umumiy sabablar aniqlanadi.

5-bosqich: yagona harakat rejasi ishlab chiqiladi.

6-bosqich: natija ma'lum muddatdan keyin qayta baholanadi.

Bunday yondashuv bolaning muammosini xolis va kompleks ravishda hal qilish imkonini beradi.

10. Tarbiyachilar uchun amaliy tavsiyalar

Inklyuziv ta'limda ota-ona va o'qituvchi bilan hamkorlikni kuchaytirish uchun tarbiyachilarga quyidagilar tavsiya etiladi:

Har bir bolaning individual xususiyatlarini o'rganish.

Ota-ona bilan muntazam va hurmatli muloqot o'rnatish.

Bolaning kamchiligiga emas, imkoniyatlariga e'tibor qaratish.

Ota-onani faqat muammo yuzaga kelganda emas, ijobiy natijalar haqida ham xabardor qilish.

Kar va soqov o'quvchilar bilan muloqotda vizual vositalardan foydalanish.

Imo-ishora tilini o'rganish va uni amaliyotda qo'llash.

Ota-onalar uchun amaliy seminar va treninglar tashkil etish.

Raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish.

O'quvchining shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish.

Muammolarni ota-ona bilan hamkorlikda hal qilish.

Bolaning kichik yutuqlarini ham rag'batlantirish.

Ta'lim va tarbiyada yagona talablarni shakllantirish.

Inklyuziv ta'limning samaradorligi nafaqat zamonaviy pedagogik texnologiyalarga, balki tarbiyachi, o'qituvchi va ota-onaning o'zaro hamkorligiga ham bevosita bog'liq. Ularning har biri bola rivojlanishining turli jihatlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Ayniqsa, kar va soqov o'quvchilar bilan ishlashda ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi hamkorlik yanada muhimdir. Imo-ishora tili, vizual pedagogika, raqamli texnologiyalar va individual yondashuvdan birgalikda foydalanish bolaning muloqot, ijtimoiylashuv va mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Shuning uchun inklyuziv ta'limda «pedagog — tarbiyachi — ota-ona» hamkorligi doimiy, tizimli va o'zaro ishonchga asoslangan bo'lishi zarur. Bunday hamkorlik har bir bolaning ta'lim olish huquqini ta'minlash, uning qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. «O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2023.
2. Shomahmudova R. T. Inklyuziv ta'lim asoslari. — Toshkent.
3. Mo'minova L. R. Maxsus psixologiya. — Toshkent.
4. Azizxodjayeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent.
5. Tolipov O'. Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent.
6. Florian, L. (Ed.). The SAGE Handbook of Special Education. — London: SAGE Publications.
7. Marschark, M., Knoors, H. Educating Deaf Learners: Creating a Global Evidence Base. — Oxford University Press.

8. Mayer, R. E. Multimedia Learning. 3rd ed. — Cambridge University Press, 2021.
9. World Health Organization. World Report on Hearing. — Geneva: WHO, 2021.
10. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. — New York: United Nations, 2006.
11. World Wide Web Consortium. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2. — W3C, 2023.

